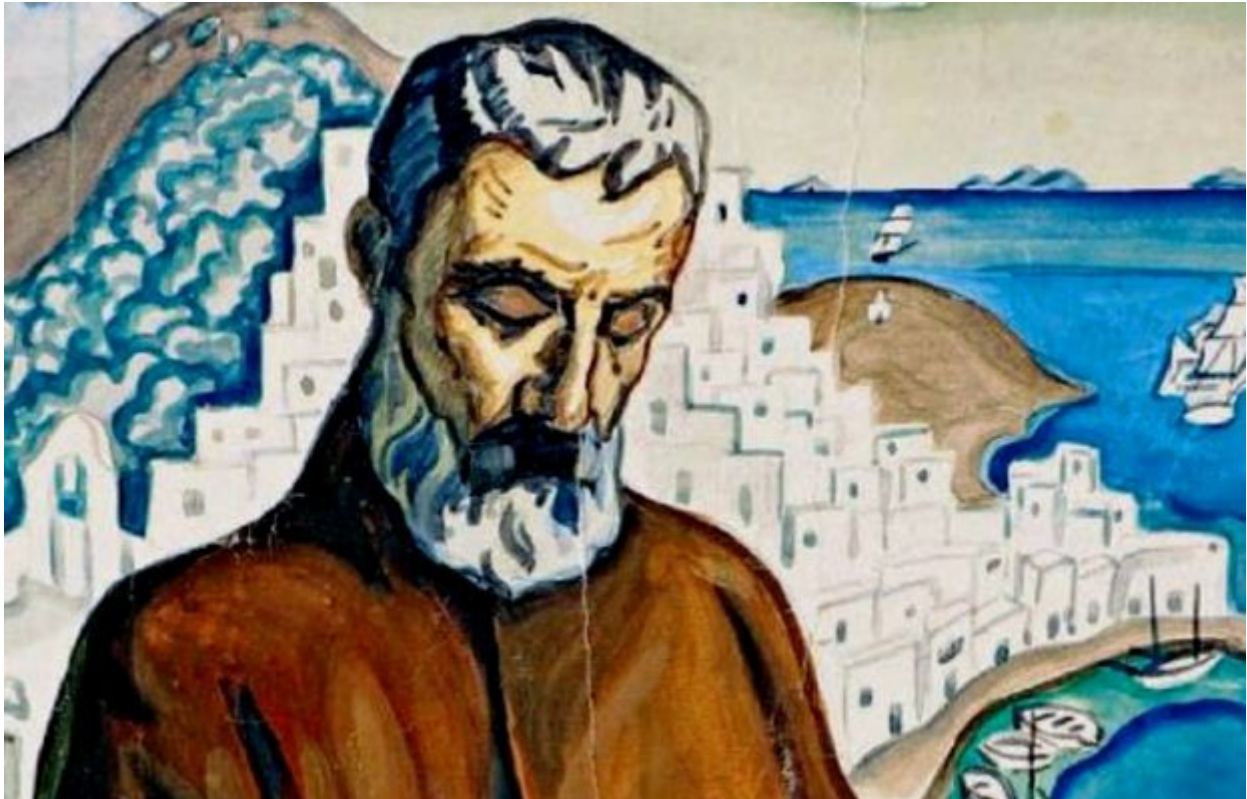

Ρεμβασμός του Δεκαπενταύγουστου

/ [Παιδεία και Πολιτισμός](#)

Ανάμεσα εις συντρίμματα καί ερείπια, λείψανα παλαιάς κατοικίας ανθρώπων εν μέσσω αγριοσυκών, μορεών μέ ερυθρούς καρπούς, εις έρημον τόπον, απόκρημνον ακτήν πρός μίαν παραλίαν βορειοδυτικήν τής νήσου, όπου τήν νύκτα επόμενον ήτο νά βγαίνουν καί πολλά φαντάσματα, είδωλα ψυχών κουρασμένων, σκιαί επιστρέφουσai, καθώς λέγουν, από τόν ασφοδελόν λειμώνα, αφήνουσαι κενάς οιμωγάς εις τήν ερημίαν, θρηνούσαι τό πάλαι ποτέ πρόσκαιρον σκήνωμά των εις τόν επάνω κόσμον — εκεί ανάμεσα εσώζετο ακόμη ο ναΐσκος τής Παναγίας τής Πρέκλας. Δέν υπήρχε πλέον οικία ορθή, δέν υπήρχε στέγη καί άσυλον, εις όλον τό οροπέδιον εκείνο, παρά τήν απορρώγα ακτήν. Μόνος ο μικρός ναΐσκος υπήρχε, καί εις τό προαύλιον τού ναΐσκου ο Φραγκούλης Κ. Φραγκούλας είχε κτίσει μικρόν υπόστεγον, καλύβην μάλλον ή οικίαν, λαβών τήν ξυλείαν, όσην ηδυνήθη νά εύρη, καί τινας λίθους από τά τόσα τριγύρω ερείπια, διά νά στεγάζεται προχείρως εκεί καί καπνίζη ακατακρίτως τό τσιμπούκι του, μέ τόν ηλεκτρινον μαμέν, έξω τού ναού, ο φιλέρημος γέρων.

- Διήγημα του Αλέξανδρου Παπαδιαμάντη

Ο ναΐσκος ήτο ιδιόκτητος· πράγμα σπάνιον εις τόν τόπον, λείψανον παλαιού

θεσμού· ήτον κτήμα αυτού τού γέροντος Φραγκούλα. Ο αξιότιμος πρεσβύτες, φέρων όλα τά εξωτερικά γνωρίσματα προεστού, ωραίον φέσι τού Τουνεζίου, επανωβράκι* τσόχινον, μέ ζώνην πλατείαν κεντητήν, μακράν τσιμπούκαν μέ ηλέκτρινον μαμέν, καί κρατών μέ τήν αριστεράν ηλέκτρινον μακρόν κομβολόγιον, δέν ήτο καί πολύ γέρων, ώς πενηνταπέντε χρόνων άνθρωπος. Κατήγετο από τήν αρχαιοτέραν καί πλέον γνησίως αυτόχθονα οικογένειαν τού τόπου. Ήτον εκ νεαράς ηλικίας ευσταλής, υψηλός, λεπτός τήν μέσην, μελαχροινός, μέ αδρούς χαρακτήρας τού προσώπου, δασείας οφρύς, οφθαλμούς μεγάλους, ογκώδη ρίνα, χονδρά χείλη προέχοντα. Ηγάπα πολύ τά μουσικά, τά τε εκκλησιαστικά καί τά εξωτερικά, υπήρξε δέ μέ τήν χονδρήν αλλά παθητικήν φωνήν του ψάλτης καί τραγουδιστής εις τόν καιρόν του μέχρι γήρατος.

Τήν Σινιώραν, ωραίαν νέαν, λεπτοφυή, λευκοτάτην, τήν είχε νυμφευθή από έρωτα. Ήδη είχε συζήσει μαζί της υπέρ τά είκοσι πέντε έτη, καί είχεν αποκτήσει τέσσαρας υιούς καί τρείς θυγατέρας. Αλλά τώρα, εις τόν ουδόν τού γήρατος, δέν συνέζη πλέον μαζί της.

Είχε χωρίσει άπαξ ήδη, αφού εγεννήθησαν τά τέσσαρα πρώτα παιδιά, δύο υιοί καί δύο θυγατέρες· ο πρώτος ούτος χωρισμός διήρκεσεν επί τινας μήνας. Είτα επήλθε συνδιαλλαγή καί συμβίωσις πάλιν. Τότε εγεννήθησαν άλλα δύο τέκνα, υιός καί θυγάτριον. Είτα επήλθε δεύτερος χωρισμός, υπέρ τό έτος διαρκέσας. Μετά τόν χωρισμόν, δευτέρα συνδιαλλαγή. Τότε εγεννήθη ο τελευταίος υιός. Ακολούθως επήλθε μακρός χωρισμός μεταξύ τών συζύγων. Ο τελευταίος ούτος χωρισμός, μετά πολλάς αγόνους αποπείρας συνδιαλλαγής, διήρκει ήδη από τριών ετών καί ημίσεος. Δέν ήτο πλέον φόβος νά γεννηθούν άλλα τέκνα. Η Σινιώρα ήτον υπερτεσσαρακοντούτις ήδη.

Τήν εσπέραν εκείνην, τής 13 Αυγούστου τού έτους 186... εκάθητο μόνος, ολομόναχος, έξω τού ναΐσκου, εις τό προαύλιον, έμπροσθεν τής καλύβης τήν οποίαν είχε κτίσει, εκάπνιζε τό τσιμπούκι του, κ' ερρέμβαζεν. Ο καπνός από τόν λουλάν ανέθρωσκε καί ανέβαινεν εις κυανούς κύκλους εις τό κενόν, καί οι λογισμοί τού ανθρώπου εφάινοντο νά παρακολουθούν τούς κύκλους τού καπνού, καί νά χάνωνται μετ' αυτών εις τό αχανές, τό άπειρον. Τί εσκέπτετο;

Βεβαίως, τήν σύζυγόν του, μέ τήν οποίαν ήσαν εις διάστασιν, καί τά τέκνα του, τά οποία σπανίως έβλεπεν. Εσχάτως τού είχαν παρουσιασθή, πρώτην φοράν εις τήν ζωήν του, καί οικονομικάί στενοχωρίαί. Ο Φραγκούλας ήτο μεγαλοκτηματίας. Είχε παμπόλλους ελαιώνας, αμπέλια αρκετά, καί χωράφια αμέτρητα. Μόνον από τόν αντίσπορον τών χωραφίων ημπορούσε νά μήν αγοράζη ψωμί δι' όλου τού έτους, αυτός καί η οικογένειά του. Οι δέ ελαιώνες, όταν εκαρποφόρουν, έδιδον αρκετόν εισόδημα. Αλλ' επειδή δέν ειργάζετο ποτέ μόνος του, τά έξοδα «τόν έτρωγαν»!

Είτα αυξανομένης τῆς οικογενείας, συνηξάνοντο καί αι ανάγκαι. Καί ὅσον ἡύξανον τά ἔξοδα, τόσον τά ἔσοδα ἡλαττοῦντο. Ἦλθαν «δυστυχισμένες χρονιές», αφορίαι, συμφοραί, θεομηνίαι. Εἴτα, διά πρώτην φοράν, ἔλαβεν ἀνάγκην μικρῶν δανείων. Δέν εφαντάζετο ποτέ ὅτι μία μικρά κάμψη ἀρκεῖ διά νά καταστρέψῃ ολόκληρον φυτεῖαν. Απηυθύνθη εἰς ἓνα τοκογλύφον τοῦ τόπου.

Οἱ τοιοῦτοι ἦσαν ἄνθρωποι «φερτοί», ἀπ' ἔξω, καί ὅταν κατέφυγον εἰς τόν τόπον, ἐν ὥρᾳ συμφοράς καί ἀνεμοζάλης, κατὰ τήν Μεγάλην Επανάστασιν ἢ κατὰ τά ἄλλα κινήματα τά πρό αὐτῆς, ἀρχομένης τῆς ἐκατονταετηρίδος, κανεῖς δέν ἔδωκε προσοχήν καί σημασίαν εἰς αὐτούς.

Ἀλλ' ἐπειδή οἱ ἐντόπιοι εἶχον ἀποκλειστικήν προσήλωσιν εἰς τά κτήματα, οὔτοι, οἱ ἐπήλυδες, ὡς πράττουσιν ὅλοι οἱ φύσει καί θέσει Εβραῖοι, ἔδωκαν ὅλην τήν σημασίαν καί τήν προσοχήν των εἰς τά χρήματα. Ἦνοιξαν ἐργαστήρια, μαγαζεῖα, κ' ἐμπορεύοντο, κ' ἐχρηματίζοντο. Εἴτα ἦλθεν ὥρα, ὅπως καί τώρα καί πάντοτε συμβαίνει, ὁπότε οἱ ἐντόπιοι ἔλαβον ἀνάγκην τῶν χρημάτων, καί τότε ἤρχισαν νά υποθηκεύουν τά κτήματα. Εὐσότου παρήλθε μία γενεά, ἢ μία καί ἡμίσεια, καί τά χρήματα ἐπέστρεψαν εἰς τούς δανειστάς, συμπαραλαβόντα μεθ' εαυτῶν καί τά κτήματα.

Ἔως τότε δέν εἶχε συλλογισθῇ τοιαῦτα πράγματα ὁ Φραγκούλης Φραγκούλας, οὔτε τόν ἔμελε ποτέ τοῦ περί χρημάτων. Ἀλλ' ἐπ' ἐσχάτων, εἶχε λάβει ἀνάγκην καί δευτέρου καί τρίτου δανείου, καί οἱ δανεισταί προθύμως τοῦ ἔδιδαν, ἀλλ' ἀπήτουν νά τούς καθιστά υπέγγυα τά καλύτερα κτήματα, ἐκ τῶν ὁποίων ἕκαστον εἶχε, κατ' αὐτόν ἐκτιμητήν, δεκαπλασίαν ἀξίαν τοῦ ποσοῦ τοῦ δανειζομένου. Πλήν φεύ! αὐτός δέν ἦτο ὁ μόνος καημός του...

Ὁ Φραγκούλης Φραγκούλας δέν εφόρει πλέον τό ωραῖόν του μαῦρον φέσι, τό τουνεζιάνικον· ἔφερεν οικιακόν μαῦρον σκούφον ἐπὶ τῆς κεφαλῆς. Ἀλλ' εὐρίσκετο σήμερον εἰς τήν ἐξοχήν. Εἰάν τόν συνηντῶμεν τήν προτεραίαν εἰς τήν ἀγοράν, κάτω εἰς τήν πολίχνην, θά ἐβλέπομεν ὅτι εἶχε βάψῃ μαῦρον τό φέσι του... Εἶχε πρόσφατον πένθος.

«Ἀχ! Τό 'χασα, τό καημένο μ', τό εὐάγωγο, τό 'χασα!»

Ὁ γερο-Φραγκούλης ἐστέναξε, καί εἶχε δίκαιον νά στενάξῃ. Τό καλύτερον κοράσιόν του, τό τρίτον, τό μικρότερον, δεκατετραετές μόλις τήν ηλικίαν —τό ὁποῖον εἶχε

γεννηθή κατά τι διάλειμμα έρωτος μεταξύ δύο χωρισμών— τού είχεν αποθάνει πρό ολίγων μηνών...

Καί αυτός ήλθεν εις τήν Παναγίαν, διά νά κλαύση καί νά πή τόν πόνον του. Ήτον κτήμά του ο ναΐσκος τής Παναγίας τής Πρέκλας. Τό εκκλησίδιον ήτον ευπρεπέστατον, ωραία στολισμένον καί είχε καλās εικόνας, καί μάλιστα τήν φερώνυμον, τήν γλυκείαν Παναγίαν τήν Πρέκλαν, σκαλιστόν χρυσωμένον τέμπλον, πολυέλεον καί μανουάλια ορειχάλκινα, κανδήλια αργυρά. Έφερε πάντοτε ο ιδιοκτήτης μαζί του τήν βαρείαν υπερμεγέθη κλείδα τής δρυΐνης θύρας τής στερεάς, καί δέν έλειπε συχνά νά επισκέπτεται τήν Παναγίαν του· ιερόσυλος ευτυχώς κανείς ακόμη δέν είχεν αναφανή εις τά μέρη αυτά.

Ήτον η προπαραμονή τής εορτής, ότε θά ετελείτο πανήγυρις εις τόν ναΐσκον, τιμώμενον επ' ονόματι τής Κοιμήσεως. Θά ήρχοντο από τόν τόπον πολλάί οικογένειαι καί άτομα, δωδεκάδες τινές προσκυνητών καί πανηγυριστών, καί ο παπα-Νικόλας, ο συμπέθερός του. Εις τόν παπα-Νικόλαν ο Φραγκούλας έδιδε διά τόν κόπον του έν τάλληρον, περιπλέον δέ εισέπραττεν ο παπάς διά λογαριασμόν του τάς δεκάρας, όσας έδιδαν αι γυναίκες «διά νά γράψουν τά ονόματα» ή τά «ψυχοχάρτια».

Όλα τ' άλλα, προσφοράς, αρτοκλασίας, πώλησιν κηρίων, κτλ. τά εισέπραττεν ο Φραγκούλας ως εισόδημα ιδικόν του...

Καί τώρα τούς επερίμενε νά έλθουν πάλιν... καί ανελογίζετο πώς άλλοτε, όταν ήτον νέος ακόμη, μετά τόν πρώτον χωρισμόν από τήν γυναίκά του, η πανήγυρις αυτή τής Παναγίας τής Κοιμήσεως έγινεν αφορμή διά νά επέλθη συνδιαλλαγή μετά τής γυναικός του. Κατόπιν τής συνδιαλλαγής εκείνης εγεννήθη ο τρίτος υιός, καί τό Κουμπώ, τό θυγάτριον τό οποίον εθρήνει τώρα ο γερο-Φραγκούλας...

«Τό 'χασα τό καημένο μου, τό ευάγωγο, τό 'χασα!...»

Ω, δέν ελυπείτο τώρα τόσον πολύ τόν από τής γυναικός του χωρισμόν —τήν οποίαν άλλως τρυφερώς ηγάπα— όσον εθρήνει τήν σκληράν απώλειαν εκείνην τής κορασίδος, τήν οποίαν εις τόν άλλον κόσμον ήλπιζε μόνον νά επανεύρη... Καί κατενύσσετο πολύ η καρδιά του κ' εθλίβετο... Καί ανελογίσθη ότι τό πάλαι εδώ οι χριστιανοί, όσοι ήσαν ως αυτός τεθλιμμένοι, εις τόν ναΐσκον αυτόν τής Παναγίας τής Πρέκλας, ήρχοντο τάς ημέρας αυτές νά εύρωσι, διά τής εγκρατείας καί τής προσευχής καί τού ιερού άσματος, αναψυχήν καί παραμυθίαν... Τόν παλαιόν καιρόν, πρό τού Εικοσιένα, όταν τό σήμερον έρημον καί κατηρειπωμένον χωρίον εκατοικείτο ακόμη, όλοι οι κάτοικοι καί τών δύο ενοριών ήρχοντο εις τόν ναόν τής Πρέκλας, όστις ήτο απλούν παρεκκλήσιον, ν' ακούσωσι τάς ψαλλομένας

Παρακλήσεις, καθ' όλον τόν Δεκαπενταύγουστον...

Ἄφησεν εἰς τήν ἀκρὴν τό τσιμπούκι, τό ὁποῖον εἶχε σβήσει ἤδη ανεπαισθήτως, ἐν μέσῳ τῆς αλλοφροσύνης καί τῶν ρεμβασμῶν τοῦ καπνιστοῦ, καί ἀκουσίως ἤρχισε νά υποψάλλῃ.

Ἐλεγε τόν Μέγαν Παρακλητικόν κανόνα τόν εἰς τήν Παναγίαν, ὅπου διεκτραγωδούνται τά παθήματα καί τά βάσανα μίας ψυχῆς, καί τήν σειράν ὅλην τῶν κατανυκτικῶν ὕμνων, ὅπου εἰς βασιλεύς Ἕλλην, διωγμένος, πολεμημένος, στενοχωρημένος, ἀπό Λατίνους καί Ἀραβας καί τούς ἰδικούς του, διεκτραγωδεῖ πρὸς τήν Παναγίαν τούς ἰδίους πόνους του, καί τούς διωγμούς ὅσους υπέφερεν ἀπό τά στίφη τῶν βαρβάρων, τά ὁποῖα ονομάζει νέφη.

Εἶτα, κατὰ μικρόν, αφοῦ εἶπεν ὅσα τροπάρια ἐνθυμεῖτο ἀπό στήθους, ὕψωσεν ἀκουσίως τήν φωνήν, καί ἤρχισε νά μέλπῃ τό ἀθάνατον ἐκεῖνο:

«Απόστολοι ἐκ περάτων, συναθροισθέντες ἐνθάδε,
Γεθημανή τῷ χωρίῳ, κηδεύσατέ μου τό σῶμα.
Καί σύ, Υἱέ καί Θεέ μου, παράλαβέ μου τό πνεῦμα».

... Καί εἶτα προσέτι, παρεκάλει διὰ τοῦ ἁσματος τήν Παναγίαν, νά εἶναι μεσίτρια πρὸς τόν Θεόν, «μή μού ἐλέγξῃ τάς πράξεις, ἐνώπιον τῶν ἀγγέλων...» Ὡ, αὐτό εἶχε τήν δύναμιν καί τό προνόμιον νά κάμνῃ πολλά ζεύγη οφθαλμῶν νά κλαίωσι τόν παλαιόν καιρόν, ὅταν οἱ ἄνθρωποι ἐκλαίον ἀκόμῃ ἐκούσια δάκρυα ἐκ συναισθήσεως...

Ο γερο-Φραγκούλας ἐπίστευε καί ἐκλαίεν... Ὡ, ναί, ἦτον ἄνθρωπος ἀσθενής· ἡγάπα καί ἡμάρτανε καί μετενόει... Ἠγάπα τήν θρησκείαν, ἡγάπα καί τήν σύζυγον καί τά τέκνα του, ἐπόθει ἀκόμῃ τόν συζυγικόν βίον, ἐπόθει καί τόν βίον τόν μοναχικόν. Τόν καιρόν ἐκεῖνον εἶχεν ἀγαπήσει ἐξ ὅλης καρδίας τήν Σινιωρίτσαν του... καί τήν ἡγάπα ἀκόμῃ. Ἀλλ' ὅσον τρυφερός ἦτο εἰς τόν ἔρωτα, τόσον εὐεπίφορος εἰς τό πείσμα, καί τόσον γοργός εἰς οργήν. Ὡ! ἀτέλειαι τῶν ἀνθρώπων.

Τώρα, εἰς τούς τελευταίους χρόνους, εἶχε γνωρίσει ἀκόμῃ καί τήν οικονομικήν στενοχωρίαν, τό παράπονον τῆς ξεπεσμένης ἀρχοντιᾶς, τάς πιέσεις καί τάς ἀπειλάς τῶν τοκογλύφων. «Τό διάφορο, κεφάλι! τό διάφορο, κεφάλι!» Ἐπὶ τέσσαρας ἐνιαυτούς ἦτο ἀφορία, αἱ ἐλαῖαι δέν ἐκαρποφόρησαν· ὁ καρπός εἶχε προσβληθῇ ἀπὸ ἀγνωστον ἀσθένειαν, διὰ τὰς ἀμαρτίας τῶν ἰδιοκτητῶν. Εἶχαν κιτρινίσει καί μαυρίσει αἱ ἐλαῖαι, καί ἦσαν γεμάται ἀπὸ βούλες, καί εἶχαν πέσει ἄκαιρα. Τόσα «υποστατικά», τόσα «μούλκια», τόσο «βιός», ἀγύριστα κτήματα, σχεδόν τσιφλίκια, ἠπειλοῦντο νά περιέλθωσιν εἰς χεῖρας τῶν τοκογλύφων. — Εγέννα ἢ ὄχι ἡ γῆ, ἐκαρποφόρου ἢ ὄχι τά δένδρα, ὁ τόκος δέν ἔπαυε. Τά κεφάλαια

«έτικτον». Έπαυσε νά τίκτη η γόνιμος (όπως λέγει ο Άγ. Βασίλειος), αφού τά άγωνα ήρχισαν κ' εξηκολούθουν νά τίκτουν...

Ανελογίζετο αυτά, κ' έκλαιεν η ψυχή του. Δέν ήλπιζε πλέον, ούτε ηύχετο σχεδόν, νά ήρχετο η Σινιωρίτσα αύριον, εις τήν πανήγυριν, όπως ήρχετο τακτικά κάθε χρόνον, άλλοτε, όταν ήσαν «μονοιασμένοι» — όπως είχεν έλθει καί άπαξ, εις καιρόν οπού ευρίσκοντο χωρισμένοι, πρό δεκαπέντε ετών... Τώρα μόνον η ψυχή τής Κούμπως, τής αθώας μικράς παρθένου, είθε νά παρίστατο αοράτως εις τήν πανήγυριν, αγαλλομένη.

Ω! άλλοτε, πρό δεκαπέντε ετών, πρίν γεννηθή ακόμη η Κούμπω — ναί, η Παναγία είχε δωρήσει τό αβρόν εκείνο άνθος εις τόν Φραγκούλην καί τήν Σινιώραν, καί η Παναγία πάλιν τό είχε δρέψει καί τό είχεν αναλάβει πλησίον της, πρίν μολυνθή εκ τής επαφής τών ματαίων τού κόσμου... Τόν καιρόν εκείνον είχε συμβή ο πρώτος χωρισμός, τό πρώτον πείσμα, τό πρώτον κάκιωμα μεταξύ τών συζύγων. Καί ο Φραγκούλης, θυμώδης, οξύχολος, δριμύς, είχεν αναβή, όπως τώρα, από τήν πολίχνην τήν κατοικημένην εις τό παλαιόν χωρίον τό έρημον, τού οποίου εσώζοντο τότε ακόμη ολίγισται οικίαι, καί δέν ήτο ερείπιον όλον, όπως σήμερον. Καί καθώς τώρα, είχεν έλθει δύο ή τρείς ημέρας πρό τής εορτής εις τό παρεκκλησίον τής Πρέκλας, εκάθητο δέ εις τά πρόθυρα τού ναΐσκου κ' εκάπνιζε τό μακρόν τσιμπούκι μέ τό ηλεκτρινον επιστόμιον. Πλήν τότε τό φέσι του ήτο κατακόκκινον, καί τώρα εφόρει μαύρον σκούφον... Καί τότε ο Φραγκούλης ήτον σαράντα χρόνων, καί τώρα ήτον πενηνταπέντε... Τότε έτρεφε πείσμα καί χολήν, αλλ' είχε πολύ περισσότερον καί βαθύτερον συζυγικόν έρωτα, καί μόνον νύξιν ήθελεν· ήτον έτοιμος νά συγχωρήση· καί ν' αγαπήση... Αλλά τώρα δέν έχει πλέον ούτε πείσμα σχεδόν ούτε οργήν, ηγάπα τήν Σινιώραν, τήν επόνει, αλλ' έκλαιε πολύ περισσότερον διά τό θυγάτριόν του, τό Κουμπώ, «τό καημένο, τό ευάγωγο!»

Εκείνην τήν φοράν, ο παπα-Νικόλας, άμα έφθασε τήν παραμονήν, ακολουθούμενος από πλήθος προσκυνητών διά τήν πανήγυριν, εστάθη πλησίον τής θύρας τού ναού, παρά τήν γωνίαν, καί τού είπε μυστηριωδώς:

—Θά 'χης μουσαφιρλίκια, θαρρώ.

—Τί τρέχει, παπά; ηρώτησε μειδιών ο Φραγκούλας, όστις εμάντευσε πάραυτα.

—Θά σου έλθη τ' ασκέρι... Κοίταξε, Φραγκούλη, φρόνιμα, χωρίς πείσματα...

Ο παπάς, ασκέρι λέγων, εννοούσε προφανώς τήν οικογένειαν τού Φραγκούλα· αλλά τάχα μόνον τά παιδιά τά δύο μεγαλύτερα εκ τών τεσσάρων; — καθόσον τά άλλα δύο τά μικρά, δέν θά ηδύναντο νά κουβαληθούν εις διάστημα τριών ωρών οδοιπορίας χωρίς τήν μητέρα των. Ο Φραγκούλης ηθέλησε νά βεβαιωθή.

— Θά 'ρθη μαζί κ' η μάνα τους;

— Βέβαια... πιστεύω, είπεν ο παπάς.

Τώ όντι, όταν εβράδιασε καλά, καί ήρχισε νά σκοτεινιάζη, η κυρα-Σινιώρα ήλθε, μαζί μέ τήν γραίαν μητέρα της, καί μέ τά τέσσαρα παιδιά της, εν συνοδία καί άλλων προσκυνητριών, γειτονισσών ή συγγενών της. Από πολλών μηνών δέν είχεν ιδεί τόν σύζυγόν της, όστις είχε κατοικήσει χωριστά, — εις ευτελές δωμάτιον, χάριν ταπεινώσεως, τό όποίον ωνόμαζε «τό κελλί του», καί έζη από μηνών ως καλόγηρος. Επλησίασε δειλή, κάτω νεύουσα· ο Φραγκούλης ίστατο εκεί, παραπέρα από τήν θύραν τής εκκλησίας, κ' έκαμνε πώς έβλεπεν αλλού, καί πώς επρόσεχεν εις τина ομιλίαν περί αγροτικών υποθέσεων, μεταξύ δύο ή τριών χωρικών.

Η Σινιώρα εισήλθεν εις τόν ναΐσκον, επροσκύνησεν, εκόλλησε κηρία, καί ησπάσθη τάς εικόνας. Είτα, μετά τина ώραν, εξήλθεν. Επλησίασε συνεσταλμένη, κ' εχαιρέτισε τόν σύζυγόν της. Ούτος έτεινε πρός αυτήν τήν χείρα, καί ησπάσθη φιλοστόργως τά τέκνα του.

Ήδη ενύκτωνε, καί εψάλη ο Μικρός Εσπερινός. Ακολούθως, μετά τό λιτόν σαρακοστιανόν τό όποίον έφαγον κατά ομάδας καθίσαντες οι διάφοροι προσκυνηταί, εδώ κ' εκεί, επί τών χόρτων καί τών ερειπίων, ο Φραγκούλης ητοίμασεν ιδιοχείρως ξύλινον σήμαντρον, πρόχειρον, κατά μίμησιν εκείνων τά όποία συνηθίζονται εις τά μοναστήρια, καί φέρων τρεις γύρους περί τόν ναόν, τό έκρουσε μόνος του, πρώτον εις τροχαϊκόν ρυθμόν, «τόν Αδάμ, Αδάμ, Αδάμ!» είτα εις ιαμβικόν, «τό τάλαντον! τό τάλαντον!»

Ευθύς τότε, τά δύο παιδιά τού Φραγκούλα, καί πέντε ή έξ άλλοι μικροί μοσχομάγκαι, ανερριχήθησαν επάνω εις τήν στέγην τού ναού, άνωθεν τής θύρας, καί ήρχισαν νά βαρούν τρελά, αλύπητα, αχόρταστα, τόν μικρόν μισορραγισμένον κώδωνα, τόν κρεμάμενον από δύο διχαλωτών ξύλων εκεί επάνω. Ύστερον από πολλάς φωνάς, μαλώματα καί επιπλήξεις τού Φραγκούλα, τού μπαρμπα-Δημητρού τού ψάλτου, καί τού Παναγιώτου τής Αντωνίτσας (ενός καλού χωρικού, όστις δέν εκουράζετο νά τρέχη εις όλα τά εξωκκλήσια, καί νά κάμνη «κουμάντο», εωσού επί τέλους η Δημαρχία ηναγκάσθη νά τόν αναγνωρίση ως ισόβιον επίτροπον όλων τών εξοχικών ναών), τά παιδιά μόλις έπαυσαν οψέποτε νά κρούουν τόν κώδωνα, κ' εξεκόλλησαν τέλος από τήν στέγην τού ναΐσκου. Ο παπα-Νικόλας έβαλεν

ευλογητόν, καί ἤρχισεν ἡ ἀκολουθία τῆς Ἀγρυπνίας.

Ὁ Φραγκούλας ἦτο τόσο εὐδιάθετος ἐκείνην τὴν ἐσπέραν, ὥστε ἀπὸ τοῦ «Ἐλέησόν με ὁ Θεός», τῆς ἀρχῆς τοῦ Ἀποδείπνου, μέχρι τοῦ «Εἰὴ τό ὄνομα», εἰς τὸ τέλος τῆς Λειτουργίας —όπου ἡ παννυχὶς διήρκεσεν οκτῶ ὥρας ἀνεὺ διαλείμματος— ὅλα τὰ ἔψαλε καὶ τὰ ἀπήγγειλε μόνος του ἀπὸ τοῦ δεξιοῦ χοροῦ, μόλις ἐπιτρέπων εἰς τὸν κύρ Δημητρόν, τὸν κάτοχον τοῦ ἀριστεροῦ χοροῦ, νὰ λέγῃ κι αὐτός ἀπὸ κανένα τροπαράκι, διὰ νὰ ξενυστάξῃ. Ἐψαλε τὸ «Θεαρχίῳ νεύματι» καὶ εἰς τοὺς οκτῶ ἡχους μοναχός του, προφάσει ὅτι ὁ κύρ Δημητρός «δέν εὕρισκεν εὐκόλα τὸν ἦχον», ἥτοι δέν ἠδύνατο νὰ μεταβῇ ἀβιάστως καὶ ἀνεὺ χασμωδίας ἀπὸ ἡχοῦ εἰς ἦχον. Εἰς τὸ τέλος τοῦ Ἑσπερινοῦ, μοναχός του ἐδιάβασε τὸ Συναξάρι, καί, χωρὶς νὰ πάρῃ ἀνασασμόν, μοναχός του πάλιν ἤρχισε τὸν Εξάψαλμον. Ἐψαλε Καθίσματα, Πολυελέους, Ἀναβαθμούς καὶ προκείμενα, εἴτα ὅλον τὸ «Πεποικιλμένη» ἕως τὸ «Συνέστειλε χορός», καὶ ὅλον τὸ «Ἀνοίξω τό στόμα μου» ἕως τὸ «Δέχου παρ' ἡμῶν». Εἴτα ἔψαλεν Αἴνους, Δοξολογίαν, ἐδιάβασεν Ὡρας καὶ Μετάληψιν, πρὸς χάριν ὅλων τῶν ἡτοιμασμένων διὰ τὴν Θεῖαν Κοινωνίαν, καὶ εἰς τὴν Λειτουργίαν πάλιν ὅλα, Τυπικά, Μακαρισμούς, Τρισάγιον, τὸ Χερουβικόν, τὸ «Αἰ γενεαὶ πάσαι», τὸ Κοινωνικόν, κτλ. κτλ.

Ὅλα αὐτὰ τὰ ἐνθυμεῖτο ἀκόμη, ὡς νὰ ἦτον χθές, ὁ γερο-Φραγκούλας, καὶ εἶχον παρέλθῃ δεκαπέντε ἔτη ἑκτοτε. Ἀκόμη καὶ μικρά τινα φαιδρὰ ἐπεισόδια, τὰ ὁποῖα συνέβησαν εἰς τὴν Λιτὴν, μικρόν πρό τοῦ μεσονυκτίου, κατὰ τὴν ἐξοδὸν τῆς ιερᾶς εἰκόνης εἰς τὸ ὑπαιθρον. Ἐπειδὴ αἱ γυναῖκες εἶχαν κολλήσῃ πολλά καὶ χονδρὰ κηρία, τὰ πλείστα ἔργα αὐτῶν τῶν ἰδίων χειρομάλακτα, τὰ δέ κηρία συμπλεκόμενα εἰς δέσμας καὶ περιπλοκάδας ἀπὸ τὸν Παναγιώτην τῆς Ἀντωνίτσας, τὸν πρόθυμον εἰς τὴν υπηρεσίαν τῆς ιερᾶς πανηγύρεως, εἶχαν λαμπαδιάσει, εἰς μίαν στιγμὴν ὀλίγον ἔλειψε νὰ πάρῃ φωτιάν τὸ φελόνι τοῦ παπά, εἴτα καὶ τὸ γένειόν του. Τότε ὁ Παναγιώτης τῆς Ἀντωνίτσας, μὴ εὐρίσκων ἄλλο προχειρότερον μέσον, ἤρπαζε τὰς ογκώδεις δέσμας τῶν φλεγόντων κηρίων, τὰς ἔφερε κάτω εἰς τὸ ἔδαφος, κ' ἐπάτει δυνατὰ μὲ τὰ τσαρούχια του διὰ νὰ τὰ σβήσῃ. Αἱ γυναῖκες δυσφοροῦσαι ἐγόγγυζον, νὰ μὴν πατῇ τὰ κηρία, γιατί εἶναι κρίμα.

Τότε εἰς τῶν παρεστώτων, υἱὸς πλουσίου τοῦ τόπου, ἀπὸ ἐκείνους οἵτινες εἰς τὸ ὕστερον κατέστησαν δανεισταὶ τοῦ Φραγκούλα —καὶ ὅστις ἐλέγετο ὅτι ἐμελέτα εἰς τὰς ἐκλογὰς νὰ βάλῃ κάλπην ὡς υποψήφιος δήμαρχος— ἠκούσθη νὰ λέγῃ ὅτι πρέπει νὰ μάθουν νὰ κάμνουν «οικονομία, οικονομία στά κηρία! ἡ νύχτα μεγαλώνει... ἰσημερία τώρα, κοντεύει... ἔχει νύχτα...»

Ἀλλ' αἱ γυναῖκες, ἐνῷ ἤξευραν, καλύτερα ἀπὸ ἐκεῖνον, ὅλας τὰς οικονομίας τοῦ κόσμου, δέν ἐννοοῦσαν τί θὰ πῇ «οικονομία στά κηρία», ἀφοῦ ἀπαξ εἶναι ἀγορασμένα καὶ πληρωμένα, καὶ εἶναι μελετημένα καὶ ταμμένα ἐξ ἀπαντος νὰ

καούν, διά τήν χάριν τῆς Παναγίας. Μία απ' αυτές, γερόντισσα, ανεπόλησε κάτι τι δι' ένα θαύμα, τό οποίον εἶχεν ακούσει ἀπό τό συναξάρι τοῦ Ἀγίου Δημητρίου, ὅπου ὁ Ἅγιος, εἰς τήν Σαλονίκην, ἐπέπληξεν αὐστηρώς τόν νεωκόρον, ἔχοντα τήν μανίαν νά σβήνῃ μισοκαμένα τά κηριά — καί ἡ γερόντισσα ἤρχισε νά τό διηγῆται χθαμαλή τή φωνή εἰς τήν πλησίον τῆς: «Ἀδελφέ Ονήσιμε, ἄφες νά καούν τά κηριά, ὅσα προσφέρουν οἱ χριστιανοί, καί μή αμαρτάνῃς...»

Τήν ἰδίαν ὥραν συνέβη καί τούτο. Ἐνῶ ὁ παπάς ἀπήγγελλε τάς μακράς αἰτήσεις τῆς Λιτῆς, ἐπισυνάπτων καί τά ονόματα ὅλα, ζωντανά καί πεθαμένα, ὅσα τοῦ εἶχον υπαγορεύσει ἀφ' ἐσπέρας αἱ εὐλαβεῖς προσκυνήτριαι, ὁ Φραγκούλης ἐψάλλε μεγαλοφώνως τό τριπλουν «Κύριε Ελέησον» μέ τήν χονδρήν φωνήν του, καί μέ ὅλον τό πάθος τῆς ψαλτικῆς του. Τότε ὁ μπαρμπα-Δημητρός, ὅστις ἐφαίνετο νά εἶχε πειραχθῇ ὀλίγον, ἴσως διότι ὁ Φραγκούλας ἐν τῇ ψαλτομανίᾳ του δέν τοῦ ἐπέτρεπε νά πῇ κ' ἐκεῖνος ἕνα τροπαράκι σωστό (διότι ἅμα ἤρχιζεν ὁ Δημητρός τό δικό του, ὁ Φραγκούλας, μέ τήν γερῆν, κεφαλικὴν φωνήν του, ἐκθύμως συνέψαλλε, τοῦ ἥρπαζε τήν πρωτοφωνίαν, καί υπέτασσε καί ἐκάλυπτε τήν ασθενή καί τερετίζουσαν φωνήν ἐκείνου), ἔλαβε τό θάρρος νά τοῦ κάμῃ παρατήρησιν.

— Πιό σιγά, πιό ταπεινά, κύρ Φραγκούλη· σιγανώτερα νά τό λές τό Κύριε ἐλέησον, γιατί δέν ἀκούονται τά ονόματα, καί θέλουν οἱ γυναῖκες νά τ' ἀκούνε.

Εἶχε κάπως δίκαιον, διότι πράγματι αἱ γυναῖκες ἀπῆτουν νά λέγωνται ἐκφώνως τά ονόματα, ὅσα εἶχαν εἰπεῖ εἰς τόν παπὰν νά γράψῃ. Ἐννοοῦσαν νά τ' ἀκούῃ κι ὁ Θεός κ' ἡ Παναγία κι ὁλος ὁ κόσμος. Ἡ καθεμία ἤθελε ν' ἀκούσῃ «τά δικά τῆς τά ονόματα», καί νά τ' ἀναγνώρισῃ, καθὼς ἀπηγγέλλοντο ἀραδιαστά. Ἄλλως θά εἶχαν παράπονα κατὰ τοῦ παπά, κι ὁ παπάς ἂν ἤθελε νά φάγῃ κι ἄλλοτε, εἰς τό μέλλον, προσφορές, ὠφείλε νά τά ἔχῃ καλὰ μέ τίς ἐνορίτισσες.

Τότε ἡ Ἀργυρή, ἡ πρωτότοκος τοῦ Φραγκούλα, οὐσα τότε δωδεκαέτις, πονηρά, θυμόσοφος κορασὶς, καθὼς ἔστεκε πλησίον εἰς τόν πατέρα τῆς, ἐψήλωσεν ὀλίγον διά νά φθάσῃ εἰς τό οὖς του, καί τοῦ λέγει κρυφά:

— Πατέρα, ἄφησε καί τόν μπαρμπα-Δημητρό νά ψάλλῃ «Κύριε ἐλέησον».

Τούτο ἦτο ὡς ἐμπνευσις καί βοήθημα διά τόν Φραγκούλην. Ἐπειδὴ οὗτος δέν ἤθελε φανερά νά υπακούσῃ εἰς τήν σχεδόν αὐθάδη παραίνεσιν τοῦ Δημητροῦ, καί πάλιν δέν ἤθελε νά δείξῃ ὅτι ἐθύμωσεν, ἐστράφη πρὸς τόν καλόν γέροντα, καί τοῦ λέγει:

— Πέ, Δημητρό, σαράντα φορές τό «Κύριε ἐλέησον».

Τότε ὁ μπαρμπα-Δημητρός, ὅστις ἂν καί εἶχε γηράσει, δέν εἶχε μάθει ἀκόμη καλὰ τά Τυπικά, καί δέν ἤξευρεν ἀκριβῶς πότε κατὰ τήν Λιτὴν τό Κύριε ἐλέησον λέγεται

τρὶς καὶ πότε τεσσαρακοντάκις, ἤρχισε πράγματι νὰ τὸ ψάλλῃ σαράντα φορές, ὥστε ὁ παπὰς ἐβιάσθη ν' ἀπαγγεῖλῃ ραγδαίως καὶ ἀθρόα τὰ τελευταῖα ὀνόματα, καί, διὰ νὰ εἶναι σύμφωνος μέ τὸν ψάλτην, ἤρχισε πρό τῆς ὥρας νὰ λέγῃ: «...ὕπὲρ τοῦ διαφυλαχθῆναι... ἀπὸ λιμοῦ, λοιμοῦ, σεισμοῦ, καταποντισμοῦ, πυρός, μαχαίρας» καὶ τὰ ἐξῆς.

*

Τέλος, μετὰ τὴν λειτουργίαν, ὁ παπὰς, ὁ Φραγκούλας καὶ ἡ οἰκογένειά του, καὶ ὀλίγοι φίλοι, ἐκάθισαν κ' ἔφαγαν ὁμοῦ καὶ ἡυφράνθησαν, καὶ τὴν ἐσπέραν ὁ Φραγκούλης ἐπανήρχετο, εἰρηνικῶς καὶ μέ ἀγάπην, μετὰ τῆς συζύγου καὶ τῶν τέκνων του, ὑπὸ τὴν οἰκιακὴν στέγην.

Πρὶν παρέλθῃ ἔτος, ἐγεννήθη ἡ Κούμπω. Ἡ κόρη αὕτη, πλάσμα χαριτωμένον καὶ συμπαθές, ἀνετρέφετο καὶ ἡλικιούτο, ἐγίνετο τὸ χάρμα καὶ ἡ παρηγορία τοῦ πατρὸς τῆς. Δέν εἶχε μόνον νοημοσύνην πρῶιμον, ἀλλὰ κάτι ἄλλο παράδοξον γνῶρισμα, οἰονεὶ χαρακτήρα φρονίμου γυναικὸς εἰς ἡλικίαν παιδίσκης. Ὑστερον, μετὰ χρόνους, ὅταν ἐπῆλθεν ὁ δεῦτερος χωρισμός, ἡ Κούμπω, ὀκταέτις τότε, ἔτρεχε πλησίον τοῦ πατρὸς τῆς, εἰς τὸ «κελλί του», ὅπου κατῴκει εἰς τὴν ἀνωφερὴ ἐσχατιάν τῆς πολίχνης, καὶ τὸν ἐγέμιζε περιποιήσεις καὶ τρυφερότητας.

Εκοιμήθη χωρὶς ἀγωνίαν καὶ πόνον, ἐξέπνευσεν ὡς πουλί, μέ τὴν λαλίαν εἰς τὸ στόμα.

Αὕτη μόνη ἐδέχετο προθύμως τοὺς πατρικοὺς χαλινούς, ἐνῶ τὰ ἄλλα τέκνα δέν ἤρχοντο ποτέ πλησίον τοῦ πατρὸς των, καὶ διὰ τοῦτο ἐκεῖνος τὴν ὠνόμαζε «τὸ εὐάγωγο». Καθημερινῶς ἔτρεχε νὰ τὸν εὖρῃ, καὶ δέν ἔπαυε νὰ τὸν παρακαλῇ:

—Ἐλα, πατέρα, στό σπίτι· μή μάς ἀφήσης, λέγ' ἡ μητέρα, ζωνταρφανά.

Μίαν τῶν ἡμερῶν ἔτρεξε δρομαία, φαιδρά, καὶ πνευστιῶσα τοῦ εἶπε:

— Τὰ 'μαθες, πατέρα;... Θά παντρέψουμε τ' Ἀργυρῶ μας... Ἐλα στό σπίτι, γιατί δέν εἶναι πρέπο, λέγει ἡ μητέρα, νὰ εἴστε χωρισμένοι ἐσεῖς, πού θά παντρευτῇ τ' Ἀργυρῶ μας... γιὰ νὰ μὴν κακιώσῃ ὁ γαμπρός!...

Τῷ ὄντι ὁ Φραγκούλας ἐπείσθη, κ' ἐφιλιώθη μέ τὴν σύζυγόν του. Ἡρραβώνισαν τὴν Ἀργυρῶν, εἴτα μετ' ὀλίγους μῆνας τὴν ἐστεφάνωσαν... Εἴτα πάλιν ἐπῆλθε τρίτος χωρισμός μεταξύ τοῦ παλαιοῦ ἀνδρογύνου, καὶ μ' ἓνα γεροντόπαιδον μαζί, τὸ ὁποῖον ἦλθεν εἰς τὸν κόσμον σχεδόν συγχρόνως μέ τὸν γάμον τῆς πρωτοτόκου.

Τότε η Κούμπω, ήτις είχε γίνει δεκατριών ετών, δέν έπαυε νά τρέχη πλησίον τού πατρός της, καί νά τόν παρακινή ν' αγαπήση μέ τήν μητέρα.

Μίαν ημέραν, θλιβερά τού είπε:

—Δέν θά μπορώ πλέον νά 'ρχωμαι ούτε στό κελλί σου, πατέρα. Είναι κάτι κακές γυναίκες, εκεί στό μαχαλά, στό δρόμο πού περνώ, καί τίς άκουσα πού λέγανε, καθώς περνούσα: «Νά τό κορίτσι τής Φραγκούλαινας, πού τήν έχει απαρατήσει ο άντρας της...» Δέν τό βαστώ πλέον, πατέρα...

Τώ όντι παρήλθον τρεις ημέραι, καί η Κούμπω δέν εφάνη εις τό κελλί τού πατρός της. Τήν τετάρτην ημέραν ήλθε πολύ ωχρά καί μαραμένη, εφάινετο νά πάσχη.

—Τί έχεις, κορίτσι μου; τής είπεν ο πατήρ της.

—Άν δέν έλθης, πατέρα, τού απήντησεν αποτόμως αίφνης, μέ παράπονον καί μέ πνιγμένα δάκρυα, νά ξεύρης, θά πεθάνω απ' τόν καημό μου!...

—Έρχομαι, κορίτσι μου, είπεν ο Φραγκούλης.

Τώ όντι, τήν άλλην ημέραν επήγεν εις τήν οικίαν. Αλλ' η νεαρά κόρη έπεσε πράγματι ασθενής, καί είχε δεινόν πυρετόν. Όταν ο πατέρας ήλθε παρά τήν κλίνην της, καί τής ανήγγειλεν ότι έκαμεν αγάπην μέ τήν μητέρα της, διά νά χαρή, ήτον αργά πλέον. Η τρυφερά παιδίσκη εμαράνθη εξ αγνώστου νόσου, καί ούτε φάρμακον ούτε νοσηλεία ίσχυσε νά τήν ανακαλέση εις τόν πρόσκαιρον κόσμον. Εκοιμήθη χωρίς αγωνίαν καί πόνον, εξέπνευσεν ως πουλί, μέ τήν λαλιάν εις τό στόμα:

—Πατέρα! πατέρα! στήν Παναγία νά κάμετε μιά λειτουργία... μέ τήν μητέρα μαζί...

Είπε καί απέθανε.

Ο Φραγκούλης έκλαυσεν απαρηγόρητα· έκλαυσεν αχόρταστα, ομού μέ τήν σύζυγόν του... Κατόπιν απεσύρθη, κ' εξηκολούθησε νά κλαίη μόνος του, εις τήν ερημίαν..

Ο τελευταίος ούτος χωρισμός ήτον μάλλον φιλικός καί μέ τήν συναίνεσιν τής Σινιώρας, ήτις έβλεπεν ότι ο γέρων σύζυγός της επεθύμει μάλλον νά γίνη μοναχός. Ο Φραγκούλης ενθυμείτο τήν τελευταίαν σύστασιν τής Κούμπως, «μέ τήν μητέρα μαζί». Μόνον έν παροδικόν πείσμα τού είχεν έλθει. Τού εφάνη ότι αι ίδιαι αδελφαι της, η ύπανδρος, καί η άλλη η δευτερότοκος, δέν τήν ελυπήθησαν όσον έπρεπε, δέν τήν επένθησαν όσον τής ήξιζε, τήν ατυχή μικράν, τήν Κούμπω. Έκτοτε εξηκολούθει νά ζη ολομόναχος πάλιν, τώρα, «επί γήραος ουδώ». Καί ενθυμείτο τόν στίχον τού Ψαλτηρίου: «Μή απώση με εις καιρόν γήρως... καί έως γήρως καί

πρεσβείου μή εγκαταλίπης με».

Καί τήν ημέραν αυτήν, τήν παραμονήν τῆς Κοιμήσεως πάλιν, τόν ευρίσκομεν νά κάθεται εἰς τό προαύλιον τοῦ ναΐσκου, καί νά καπνίζει μελαγχολικῶς τό τσιμπούκι του, μέ τόν ηλέκτρινον μαμέν... αναλογιζόμενος τόσα ἄλλα καί τούς οχληρούς δανειστάς του, οἱ οἱ τοῦ εἶχαν πάρει ἐν τῷ μεταξύ τό καλύτερον κτήμα· ἓνα ολόκληρον βουνόν, ελαιώνα, ἀμπελον, ἀγρόν μέ οπωροφόρα δένδρα, μέ βρύσιν, μέ ρέμα καί νερόμυλον ... καί νά ἐκχύνη τά παράπονά του εἰς θρηνώδεις μελωδίας πρός τήν Παναγίαν.

«Εκύκλωσαν αἱ τοῦ βίου με ζάλαι, ὥσπερ μέλισσαι κηρίον, Παρθένε...»

Κ' ἐπόθει ολοψύχως τόν μοναχικόν βίον, ὀλίγον ἀργά, κ' ἐπεκαλείτο μεγάλη τή φωνή τόν «Γλυκασμόν τῶν Ἀγγέλων, τῶν θλιβομένων τήν χαράν», ὅπως ἔλθῃ εἰς αὐτόν βοηθός καί σῶτῃρα·

«αντιλαβοῦ μου καί ρύσαι,
τῶν αἰωνίων βασάνων...»

(1906)